

## Ngòi i đi tìm sông Đò Chú

T&#225;c Gi&#7843;: Nhà s̄ h̄c Lê Văn Lan  
Th&#7913; S&#225;u, 19 Th&#225;ng 3 N&#259;m 2010 04:26

---

“T̄ lúc có tr̄i đ̄t thì có núi sông. N̄c nào có ph̄n n̄c y.

Vīc đ̄nh gīi h̄n đ̄ng cách là vīc c̄n ph̄i làm tr̄c tiên khi m̄i d̄ng n̄c” – đó là nh̄ng dòng đ̄u tiên mà nhà s̄ h̄c Phan Huy Chú đã đ̄t bút vīt khi sōn b̄ “L̄ch trīu hīn ch̄ng lōi chí”.

H̄i cūi Lê đ̄u Nguȳn, ông “Kép Th̄y” Phan Huy Chú ở Núi Th̄y – Sài S̄n, 10 năm vào hang núi sōn b̄ bách khoa th̄ s̄ h̄c “L̄ch trīu hīn ch̄ng lōi chí”, đã vīt “chí” th̄ nh̄t – là “Đ̄ đ̄a chí” – c̄a sách, r̄ng: “Các đ̄o ī V̄ Xuyên, T̄ Long, Bình X̄, Ph̄ng Đ̄, là nh̄ng n̄i ch̄a góp c̄a c̄i, ngūn l̄i c̄a các đ̄i đ̄u do đó sinh ra”, và “L̄y sông Đ̄ Chú làm gīi h̄n, d̄ng lên m̄c đá, b̄ c̄i t̄ đ̄y m̄i đ̄nh”.

### Sông Đò Chú – Dòng sông ȳ ở đâu?

Đã bao lâu và cũng đã bao nḡi đi tìm r̄i.

Nhà bác h̄c Phan Huy Chú ở đ̄u th̄ k̄ 19, vīt nh̄ng dòng “Đ̄ đ̄a chí” này b̄ng Hán nḡ. Các v̄ đ̄ch gī kh̄ kính c̄a Vīn S̄ h̄c, gīa th̄ k̄ 20, khi đ̄ch ra qūc nḡ nh̄ng dòng này, đã chú thích: “Sông Đò Chú ở phía b̄c châu V̄ Xuyên, sát m̄ đ̄ng T̄ Long”.

V̄y là dòng sông mang tên c̄ Đò Chú có liên quan đ̄n vùng m̄ T̄ Long n̄i tīng ở vùng biên c̄ng phía B̄c.

V̄ vùng m̄ T̄ Long này, các s̄ th̄n̄ Qūc s̄ quán trīu Nguȳn gīa th̄ k̄ 19, vīt rõ trong b̄ “Khâm đ̄nh Vīt s̄ thông giám c̄ng m̄c” r̄ng: “Núi T̄ Long ở đ̄a ph̄n xã T̄ Long, châu V̄ Xuyên. Khoáng s̄n trong núi, có đá nam châm và đ̄ng đ̄, l̄i có ch̄ l̄n c̄ ngân sa, nên cũng gīi là X̄ng B̄c”.

## Ngô Sĩ Lân đi tìm sông Đò Chú

T&#225;c Gi&#7843;: Nhà s&#39; h&#39;c Lê Văn Lan  
Th&#7913; S&#225;u, 19 Th&#225;ng 3 N&#259;m 2010 04:26

---

Và vị t n&#225;a: “Tr&#225;c đây, n&#225;c ta cùng nhà Thanh l&#225;p m&#225;c gi&#225;i hai bên &#225; núi X&#225;ng Ch&#225;. Còn núi T&#225; Long c&#225;a n&#225;c ta v&#225;n b&#225; m&#225;t v&#225; nhà Thanh. Th&#225; ti nhà Thanh đ&#225;t quan &#225;i đ&#225; đánh thu&#225;. Đ&#225;t &#225; biên gi&#225;i n&#225;c ta b&#225; m&#225;t 40 d&#225;m”.

Nh&#225;ng dòng s&#225; bút c&#225;a các s&#225; th&#225;n – g&#225;n 200 năm tr&#225;c vị t 2 ch&#225; “tr&#225;c đây”, là tr&#225;c năm M&#225;u Thân, niên hi&#225;u B&#225;o Thái th&#225; 9, t&#225;c là năm d&#225;ng l&#225;ch 1728. Và, khi th&#225;ng th&#225;n rành m&#225;ch chuyển m&#225;t đ&#225;t 40 d&#225;m, thì cùng v&#225;i vị c nói rõ r&#225;ng nó r&#225;t liên quan đ&#225;n vị c m&#225;t m&#225;t vùng tài nguyên khoáng s&#225;n giàu có, các s&#225; th&#225;n x&#225;a cũng đã có lúc mô t&#225; k&#225; vị c tri&#225;u đình Lê – Tr&#225;nh đ&#225;ng th&#225;i r&#225;o ri&#225;t b&#225;ng m&#225;i cách đòi l&#225;i vùng đ&#225;t &#225;y.

K&#225;t qu&#225; là nh&#225; th&#225;y chép trong các sách Trung Qu&#225;c đ&#225;i Thanh: “Nh&#225;t th&#225;ng chí”, “Đông hoa l&#225;c”... r&#225;ng tuy v&#225;n có nh&#225;ng l&#225;i l&#225; nh&#225;: “Can c&#225; gì ph&#225;i so đo 40 d&#225;m đ&#225;t đại nh&#225; bé &#225;y”, và “Chu&#225;n cho đ&#225;m đ&#225;t &#225;y ban th&#225;ng Qu&#225;c v&#225;ng (n&#225;c Vi&#225;t) đ&#225;c đ&#225;i đ&#225;i gi&#225; l&#225;y”.

Vua nhà Thanh trên th&#225;c t&#225; vào năm 1728 đã ph&#225;i h&#225; ch&#225; tr&#225; l&#225;i vùng biên c&#225;ng. V&#225; Xuy&#225;n có m&#225; T&#225; Long cho n&#225;c Vi&#225;t, l&#225;y sông Đ&#225; Chú làm gi&#225;i m&#225;c. Th&#225; là dòng sông Đ&#225; Chú tr&#225; thành n&#225;i phân đ&#225;nh ranh gi&#225;i cho vùng biên c&#225;ng có m&#225; T&#225; Long và t&#225; năm này, trên gi&#225;y t&#225;, đ&#225;c tr&#225; v&#225; v&#225;i n&#225;c Vi&#225;t.

## Ngô i đi tìm sông Đ Chú

T&#225;c Gi&#7843;: Nhà s h c Lê Văn Lan  
Th&#7913; S&#225;u, 19 Th&#225;ng 3 N&#259;m 2010 04:26

---



Sông Nhó Qu (Hà Giang).

### Dòng sông y ở đâu?

Vào năm 1728, cũng canh cánh nhớ bao lâu và bao ngổ i, câu hỏi y có mặt ngổ i h Nguyễn, tên Công Thái, vâng mệnh triều đình Thăng Long đã t kinh đô n c Vi t, ngổ c lên biên c ng đi tìm sông Đ Chú.

Gi a các hàng bia Ti n sĩ Văn Mi u – Qu c T Giám Thăng Long – Hà N i t m bia khoa t Mùi, niên hi u Vĩnh Th nh 11, đ i vua Lê Đ c Tông (1715), hàng ch vinh danh các “Đ tam giáp đ ng ti n sĩ xu t thân” khoa này, có ghi rõ tên tu i Nguyễn Công Thái, là ngổ i làng S i T Vàng, Kim Lũ, huyện Thanh Trì.

Sách “S ký t c biên” nh n xét: “Nguyễn Công Thái b n tính ngay th ng, c ng c i, ít nói, vào

## Ngô Văn Chí đi tìm sông Đò Chú

T&#225;c Gi&#7843;: Nhà s&#39; h&#39;c Lê Văn Lan  
Th&#7913; S&#225;u, 19 Th&#225;ng 3 N&#259;m 2010 04:26

---

chính ph&#228; mà không thiên v&#228; ai c&#228;”.

Nh&#228;ng đ&#228;c tính này c&#228;ng thêm trí tu&#228; uy&#228;n bác: “Ch&#228; 13 năm sau khi thi đ&#228; ti&#228;n sĩ, đ&#228; đ&#228;c c&#228; làm T&#228; t&#228;u Qu&#228;c T&#228; Giám (Hi&#228;u tr&#228;ng tr&#228;ng Đ&#228;i h&#228;c qu&#228;c l&#228;p hoàng gia) đ&#228;ng th&#228;i gi&#228;i v&#228;c qu&#228;c phòng: gi&#228;c c&#228; ch&#228;c t&#228; binh phiên (đ&#228;ng đ&#228;u c&#228; quan ngang b&#228; Binh (ở bên ph&#228; chúa) đ&#228; khi&#228;n gi&#228;a hàng trăm quan, Nguy&#228;n Công Thái đ&#228;c ch&#228;n đ&#228; đi lên biên gi&#228;i “h&#228;i khám”.

Cu&#228;c “h&#228;i khám” ở mi&#228;n biên v&#228;n núi r&#228;ng này, ngoài nh&#228;ng v&#228;t v&#228; gian tru&#228;n đ&#228;ng s&#228;, còn v&#228;ng vít nh&#228;ng m&#228;u mô trí trá t&#228; phía nh&#228;ng k&#228; biên gi&#228;i và t&#228; phía bên kia biên gi&#228;i.

S&#228; cũ đ&#228; biên rõ c&#228; danh tính và hành tr&#228;ng c&#228;a chúng nh&#228; là “b&#228;n Ng&#228;c Nh&#228; Thái, Phan Do&#228;n M&#228;n, Hàng Đ&#228;ch L&#228;c, Nh&#228;m Lan Chi, Ngô Sĩ Côn, V&#228;ng Vô Đ&#228;ng...”, v&#228;i c&#228; th&#228; đ&#228;n t&#228; h&#228;i là vì “mu&#228;n ăn ch&#228;n” nên “ch&#228; l&#228;c” ra m&#228;t đ&#228;n khác, nói r&#228;ng đ&#228;y là sông Đ&#228; Chú! (Nh&#228;ng ch&#228; trong ngo&#228;c kép là nguyên văn s&#228; cũ).

Dĩ nhiên, ch&#228; sông n&#228;c gi&#228; m&#228;o này ph&#228;i ở mé đ&#228;i m&#228; T&#228; Long, đ&#228; n&#228;u đ&#228;c “h&#228;i khám” đ&#228; d&#228;i xác nh&#228;n, thì trên th&#228;c đ&#228;a, v&#228;c tr&#228; ở b&#228;ng gi&#228;y t&#228; 40 đ&#228;m đ&#228;t đ&#228; b&#228; m&#228;t – nh&#228;t là ch&#228; có m&#228; T&#228; Long – b&#228; vô hi&#228;u hóa, có cũng nh&#228; không.

Th&#228; là v&#228; v&#228;n quan 45 tu&#228;i, Hi&#228;u tr&#228;ng Qu&#228;c T&#228; Giám Thăng Long, gi&#228;i ch&#228; nghĩa nh&#228;ng chân tay y&#228;u m&#228;m, không th&#228; t&#228;c trách. Ông cùng ng&#228;i c&#228;ng s&#228; - T&#228; th&#228; lang B&#228; Binh, Nguy&#228;n Huy Nh&#228;n quy&#228;t tâm đ&#228;n thân vào cu&#228;c hành trình v&#228;i s&#228; m&#228;ng đi tìm dòng sông Đ&#228; Chú th&#228;t. Ch&#228;c ch&#228;n là h&#228; đ&#228; tr&#228;i qua nhi&#228;u gian khó, th&#228;m chí r&#228;t nhi&#228;u hi&#228;m nghèo.

B&#228; “Kh&#228;m đ&#228;nh Vi&#228;t s&#228; thông giám c&#228;ng m&#228;c” (quy&#228;n 35, t&#228; 5) ch&#228; chép g&#228;n: “Nguy&#228;n Công Thái bi&#228;t là gian trá, b&#228;n xông pha l&#228;n l&#228;n ở nh&#228;ng n&#228;i lam ch&#228;ng hi&#228;m tr&#228;, đi tr&#228;i qua các vùng X&#228;ng B&#228;c, X&#228;ng Đ&#228;ng, nh&#228;n ra đúng ch&#228; sông Đ&#228; Chú!”.

Đ&#228;u đó có nghĩa là Nguy&#228;n Công Thái đ&#228; ph&#228;i ng&#228;c n&#228;a lên m&#228;n trên vùng núi có m&#228; T&#228; Long, đ&#228; cho mi&#228;n đ&#228;t biên c&#228;ng giàu khoáng s&#228;n này n&#228;m trong lãnh th&#228; T&#228; qu&#228;c. Đ&#228;y là giá tr&#228; và k&#228;t qu&#228;c c&#228;a cu&#228;c “h&#228;i khám” năm 1728.

## Ngô Thì Sĩ đi tìm sông Đò Chú

T&#225;c Gi&#7843;: Nhà s&#39; h&#39;c Lê Văn Lan

Th&#7913; S&#225;u, 19 Th&#225;ng 3 N&#259;m 2010 04:26

---

Không nh&#223;ng th&#223;, T&#223; t&#223;u Qu&#223;c T&#223; Giám Nguy&#223;n Công Thái còn bi&#223;t quy&#223;t li&#223;t và sáng t&#223;o vào th&#223;i gian th&#223; k&#223; 18 &#223;y, “d&#223;ng bia &#223; n&#223;i giáp gi&#223;i ngay”! (chép trong chính s&#223;).

Và ch&#223;c n&#223;ch, hào hùng thay, là l&#223;i văn bia: “L&#223;y m&#223;c sông Đ&#223; Chú làm căn c&#223;, ngày 18 tháng 9 năm Ung Chính th&#223; 6 (1728), chúng ta là: Nguy&#223;n Huy Nhu&#223;n, T&#223; th&#223; lang B&#223; Binh và Nguy&#223;n Công Thái, T&#223; t&#223;u Qu&#223;c T&#223; Giám, đ&#223; c&#223; tri&#223;u đ&#223;nh &#223;y sai, v&#223;ng theo ch&#223; d&#223;, l&#223;p bia đá này”!

Vào m&#223;t ngày đ&#223;p tr&#223;i gi&#223;a th&#223; k&#223; 19, Vua Nguy&#223;n T&#223; Đ&#223;c, nhân s&#223; cũ, bi&#223;t vi&#223;c này, đã c&#223;m bút châu phê vào cu&#223;i t&#223; 5a, quy&#223;n 37, b&#223; chính s&#223; “Kh&#223;m đ&#223;nh Vi&#223;t s&#223; thông giám c&#223;ng m&#223;c” c&#223;a tri&#223;u đ&#223;i, r&#223;ng: “Đ&#223;o b&#223;y tôi ph&#223;i nh&#223; th&#223;”!

Và nh&#223;ng v&#223; d&#223;ch gi&#223; kh&#223; kính c&#223;a b&#223; chính s&#223; tri&#223;u Nguy&#223;n &#223; Vi&#223;n S&#223; h&#223;c, m&#223;t th&#223; k&#223; sau, l&#223;i làm chú thích cho đ&#223;ng n&#223;ng bút này: “L&#223;i phê này, có ý khen Nguy&#223;n Công Thái ch&#223;u khó l&#223;n l&#223;i tìm đ&#223; c&#223; đúng ch&#223; sông Đ&#223; Chú”!

Nhà s&#39; h&#39;c Lê Văn Lan